

Inhoudsopgave

Aanwijzingen voor de lezer	8
Inleiding	9
Hoofdstuk 1. De uitgangspunten van de Bijbel in Gewone Taal	13
1. Waarom de Bijbel in Gewone Taal?	14
2. Reflectie op de Bijbel in Gewone Taal als vertaling	19
3. Het karakter van de Bijbel in Gewone Taal	24
Hoofdstuk 2. Wat is gewone taal?	33
1. Inhoud van dit hoofdstuk	34
2. Wat valt er onder 'gewone taal'?	35
3. Illustratie van de vertaalaanpak	37
a. Het gebruik van frequente woorden	37
b. Het gebruik van minder frequente woorden onder voorwaarden	41
c. Dilemma's en oplossingen	47
4. Duidelijkheid op het niveau van de zin	47
5. Gewone taal? Nee, sterke taal!	54
Hoofdstuk 3. Wat is een duidelijke tekst?	56
1. Inhoud van dit hoofdstuk	57
2. Verantwoording van de vertaalaanpak	57
3. Indeling en structuur van de tekst	60
4. Volgorde van informatie (herschikking)	61
a. Herschikken binnen één of meerdere verzen	62
b. Ordenen van alle tekstelementen	64
5. Verwijzingen	67
6. Verbanden	67
7. Context	70
a. Concordantie en context	70
b. Citaten uit het Oude Testament in het Nieuwe Testament	72
8. Grenzen van verduidelijking	74
9. Zeggingskracht	75

Hoofdstuk 4. Verduidelijking als vertaalstrategie	77
1. Inhoud van dit hoofdstuk	78
2. Het instrumentarium	78
3. Illustratie van de vertaalpraktijk	83
a. Explicitering	83
b. Harmonisatie	90
c. Generalisatie	93
d. Implicitering	95
4. De extra stap van de Bijbel in Gewone Taal	97
a. De Babyloniërs in Habakuk 2	98
b. De retorische ik-figuur in Romeinen 7	100
5. De rol van exegese	102
a. Detailstudies	103
b. Job is getroost (Job 42:6)	104
6. Het bijzondere karakter van de Bijbel in Gewone Taal	105
Hoofdstuk 5. Traditionele termen en de Bijbel in Gewone Taal	107
1. Inhoud van dit hoofdstuk	108
2. Het spanningsveld: wel of geen traditionele terminologie	109
3. Overzicht van de vertaalpraktijk	110
a. Termen die niet terugkeren in de Bijbel in Gewone Taal	110
b. Termen die vaak vermeden worden, maar niet altijd	113
4. Enkele bijzondere gevallen toegelicht	116
a. Ark	117
b. Verbond	118
c. Genade	121
d. Gerechtigheid	122
e. Heiligen, broeders, gemeente	126
f. Koninkrijk van God	128
5. Uitstraling van de Bijbel in Gewone Taal	131
Hoofdstuk 6. De aanpak van beeldspraak	134
1. Inhoud van dit hoofdstuk	135
2. Het probleemveld: vertalen van beeldspraak	136
3. Praktijkaanpak	139
4. Illustraties van de vertaalaanpak	142
a. Vergelijking	143
b. Metafoor	145
c. Metonymie	151
d. Hyperbool	152
e. Personificatie	152
f. Eufemisme	154
g. Beeldverhaal en allegorie	157
h. Retorische vragen	156

5. Vertaalvoorbeelden	159
a. De beelden in Jesaja 28:1-4	160
b. De retorische vraag in Job 6:5	162
c. De allegorie van Prediker 12:1-7	163
6. De winst van de BGT-aanpak	166
Hoofdstuk 7. De waarde van de Bijbel in Gewone Taal	168
1. Inhoud van dit hoofdstuk	169
2. Dilemma's van begrijpelijkheid	169
3. De kracht van de Bijbel in Gewone Taal	172
4. Een passende vertaling	175
Verantwoording en literatuur	177
Index van geciteerde bijbelteksten	185

HOOFDSTUK 1

De uitgangspunten van de Bijbel in Gewone Taal

Wat kan een nieuwe vertaling van de Bijbel nog toevoegen? Meer dan je zou denken. Natuurlijk, er zijn al vertalingen beschikbaar die kiezen voor de klank van de traditie en die gemaakt zijn met een terughoudende vertaalaanpak waarbij zo weinig mogelijk wordt ingevuld (bijv. NBG 1951, *Herziene Statenvertaling*). Er zijn ook vertalingen die de weerbarstigheid van de bronteksten onderstrepen en kiezen voor een aanpak die de bronklanken op een eigen manier nabootst (bijv. *Naardense Bijbel*). Er zijn ook al vertalingen in hedendaags Nederlands, die kiezen voor een weergave op basis van taal- en tekstbegrip, en daarbij de rijkdom en schoonheid van onze taal benutten (NBV) of juist de levendigheid van eigentijdse taal (GNB). Maar geen enkele vertaling kiest consequent voor gewone taal: de taal van tijdschriften, dagbladen, toegankelijke literatuur. Geen enkele vertaling stelt zichzelf tot doel om teksten te bieden die voor gewone lezers direct begrijpelijk zijn. Dát kan een nieuwe vertaling van de Bijbel dus nog toevoegen.

De Bijbel in Gewone Taal: echt anders

De BGT is anders dan de vertalingen in het Nederlands tot nu toe. Een duidelijk voorbeeld daarvan betreft Matteüs 5:3. Hieronder volgt dit vers in verschillende Nederlandse vertalingen:

*Zalig de armen van geest,
want hunner is het Koninkrijk der hemelen.* (NBG 1951)

*Gelukkig wie nederig van hart zijn,
want voor hen is het koninkrijk van de hemel.* (NBV)

*Gelukkig zij die zich arm weten voor God:
voor hen is het hemelse koninkrijk.* (GNB)

Deze vertalingen formuleren de zin als een zaligprijzing, een bijzondere felicitatie; een persoonsvorm ontbreekt in de voorzin. De mensen over wie het gaat, worden met een metafoor getypeerd ('arm van geest', 'nederig van hart', 'zich arm weten voor'). En de belofte verwijst naar het 'koninkrijk', een woord dat hier in een onalledaagse betekenis wordt gebruikt.

Het echte geluk is voor mensen die weten dat ze God nodig hebben. Want voor hen is Gods nieuwe wereld. (BGT)

De BGT stelt begrijpelijkheid voorop, kiest voor gewone woorden, inzichtelijke zinnen, en wil bijbelse termen, concepten en voorstellingen op een duidelijke manier op de lezer overbrengen. Dat alles leidt tot een weergave van Matteüs 5:3 die de tekst op een nieuwe manier tot klinken brengt.

1. Waarom de Bijbel in Gewone Taal?

De Bijbel in Gewone Taal in het kort

Tussen 2006 en 2014 heeft het Nederlands Bijbelgenootschap gewerkt aan de BGT. Het doel was om een vertaling te maken die begrijpelijk is voor zoveel mogelijk lezers. Het is een vertaling van de Bijbel uit de bronteksten, gericht op duidelijkheid en begrijpelijkheid.

De BGT gebruikt gewone taal, de taal die we dagelijks gebruiken om iets te vertellen of uit te leggen. Het gaat om woorden die iedereen kent, en om heldere zinnen die niet te lang zijn en die goed lopen. De teksten zijn duidelijk opgebouwd: je begrijpt wat de zinnen met elkaar te maken hebben en over wie of wat het gaat. En de tekst wordt gepresenteerd in een overzichtelijke lay-out.

Gewone taal biedt bovendien méér dan duidelijkheid. Juist in gewone taal kun je de dingen heel sterk, heel raak zeggen. De BGT is daardoor een heel directe vertaling, met een grote zeggingskracht.

Dit is de BGT in het kort. In het vervolg van dit hoofdstuk zullen we nader op deze bijzondere vertaling in gaan.

De ontbrekende bijbel

De Bijbel staat bekend als een boek dat veel vraagt van zijn lezers. Naast bekende en toegankelijke verhalen bevat de Bijbel teksten die voor de lezer van nu moeilijk te begrijpen zijn. De vertalingen van de Bijbel benutten bovendien vooral de hogere registers van het Nederlands. Dat geldt in sterke mate voor traditionele vertalingen, zoals de NBG 1951, maar ook voor vertalingen in hedendaags Nederlands, zoals de NBV.

Natuurlijk zijn sommige vertalingen toegankelijker dan andere. Zo streefde de Groot Nieuws Bijbel (GNB) ernaar om verstaanbaar te zijn voor mensen van deze tijd. Dat uitte zich onder meer in het vermijden van specifiek bijbels jar-

gon. Ook Het Boek wilde een versie van de Bijbel bieden die geschikt was voor moderne lezers. Maar deze pogingen om de Bijbel laagdrempelig te maken zijn wat betreft taalniveau niet toereikend. Verouderd Nederlands is losgelaten ten gunste van hedendaags Nederlands, en het 'bijbels jargon' is ten dele vervangen door nieuwe begrippen. Maar tegelijkertijd maken deze vertalingen nog gebruik van ingewikkelde, bloemrijke en sterk idiomatische taal. Alle vertalingen confronteren de lezer met gecompliceerde zinnen, onbekende woorden en abstracte termen, impliciete verbanden, retorische vragen en ingewikkelde beeldspraak. Geen enkele vertaling kiest consequent voor gewone taal.

Bij de begrijpelijkheid van een tekst gaat het bovendien niet om taalgebruik alleen. Een toegankelijke tekst vraagt niet alleen om gewone woorden en heldere zinnen, maar ook om een goede tekststructuur en een logische samenhang. Het verband tussen de zinnen moet duidelijk zijn en verwijzingen door middel van voornaamwoorden moeten eenduidig zijn. De concepten en voorstellingen in de tekst moeten de lezer iets zeggen, en de strekking van retorisch en beeldend taalgebruik moet doorzichtig zijn. Een bijbelvertaling die consequent rekening houdt met deze factoren en die de brontekst daarmee als een begrijpelijke tekst presenteert, is er in het Nederlands niet.

Behoeftte aan een begrijpelijke Bijbel

De behoefte aan een Bijbel die makkelijk leesbaar en direct begrijpelijk is, is groot. Al decennialang blijkt uit contacten met bijbellezers dat er een groeiende vraag is naar een betrouwbare bijbelvertaling die op de eerste plaats begrijpelijk is. Dit beeld is bevestigd in enkele onderzoeken die verricht zijn voorafgaand aan, en in het kader van, het project 'Bijbel in Gewone Taal'. Er is een aanzienlijke groep van lezers die om uiteenlopende redenen met bestaande bijbelvertalingen niet of nauwelijks uit de voeten kan. Deze lezers zouden gebaat zijn bij een bijbelvertaling die kiest voor begrijpelijkheid en die gebruikmaakt van gewone taal. Daarnaast is er een nog grotere groep lezers die een dergelijke, zeer toegankelijke vertaling graag zou gebruiken, naast andere vertalingen.

Het Nederlands Bijbelgenootschap heeft daarom het project 'Bijbel in Gewone Taal' opgezet. Het doel van het project is om een bijbelvertaling beschikbaar te stellen die leesbaar en begrijpelijk is voor een zo groot mogelijk lezerspubliek, een vertaling die alle lezers kan bedienen.

De voorgeschiedenis

Vanaf de jaren 70 van de twintigste eeuw heeft het NBG ervaring opgebouwd met het vertalen van de Bijbel op een eenvoudig niveau. In 1989 verscheen de Startbijbel, een selectie van teksten uit de Bijbel vertaald op een toegankelijke manier. De Startbijbel was bedoeld voor kinderen van negen tot dertien jaar. In 1994 werd onder dezelfde titel een uitgebreidere editie uitgegeven. De keuze van teksten moest een representatief beeld geven van de diverse genres en stijlsoorten, en geschikt zijn voor kinderen. Het is gebleven bij een selectie.

Er is in het Startbijbelproject wel gesproken over een doelgroep van volwassen lezers. Men ging ervanuit dat de teksten, hoewel vertaald voor kinderen, ook geschikt zouden kunnen zijn voor volwassenen met een beperkte leesvaardigheid. Toen die veronderstelling in de praktijk bevestigd werd, is in 1997 onder de titel *StartersBijbel* de Startbijbeltekst zonder illustraties uitgegeven.

In de periode dat er gewerkt werd aan De Nieuwe Bijbelvertaling (1993-2004), is de gedachte aan een complete Bijbel op een eenvoudig niveau op de achtergrond geraakt, maar het idee is nooit losgelaten. Na verschijning van de NBV is opnieuw nagedacht over de vraag of een complete bijbelvertaling in gewone taal te verwezenlijken zou zijn. De behoefte aan een dergelijke vertaling was bekend en werd alleen maar sterker. Bovendien was nu scherper in beeld wat de ambitie feitelijk was: een echte en volwaardige vertaling van de complete Bijbel gericht op begrijpelijkheid. De gelegenheid daarvoor kwam nadat in 2004 de NBV beschikbaar was gekomen. In het kielzog van deze standaardvertaling kon een andersoortige vertaling worden voorbereid die een goede aanvulling zou bieden. Naast de NBV – de moderne standaardvertaling in hedendaags Nederlands – kwam de BGT, een vertaling die vóór alles duidelijk wil zijn.

Pilots in 2006

Na verkennende onderzoeken werden in 2006, in een pilotproject, drie korte teksten vertaald, 1 Koningen 3:16-28, Psalm 27 en 1 Korintiërs 1, op een niveau dat nog een stuk toegankelijker was dan dat van de Startbijbel.

Dit sloot aan bij de resultaten uit onderzoek naar de begrijpelijkheid van bijbelvertalingen. Uit dat onderzoek was gebleken dat de Startbijbel inderdaad begrijpelijker was dan andere vertalingen, zoals de Groot Nieuws Bijbel. Maar het bleek ook dat de Startbijbel met name in gecompliceerde teksten zoals de nieuwtestamentische brieven en de oudtestamentische profetenboeken, voor lezers met een beperkte leeservaring soms toch nog onvoldoende duidelijk was.

De drie vertaalde pilot-teksten werden voor commentaar voorgelegd aan lezers met een beperkte leesvaardigheid, aan predikanten en docenten die bekend waren met deze lezers, en aan deskundigen op het terrein van eenvoudig communiceren. Het karakter van de gemaakte proeven werd positief beoordeeld.

Project 'Bijbel in Gewone Taal'

In 2007 is het project 'Bijbel in Gewone Taal' van start gegaan. Het doel was om een toegankelijke en begrijpelijke vertaling te maken van de complete Bijbel. Het moest een betrouwbare vertaling worden, geschikt voor een volwassen doelgroep en bruikbaar voor een zo breed mogelijk lezerspubliek. Er werd vooraf gekozen voor een zeer toegankelijk doeltekstniveau, zodat zo veel mogelijk lezersgroepen bediend zouden worden, ook groepen die met bestaande vertalingen niet of nauwelijks uit de voeten kunnen.

Testgroepen

De BGT wil lezersgroepen insluiten die op dit moment niet goed bediend worden. Daarom is gewerkt met een doelniveau dat de teksten veel toegankelijker maakt. Gedurende het project zijn teksten uit de BGT getest door diverse leesgroepen. Er werd gewerkt met testgroepen in het godsdienstonderwijs (VMBO), in het justitiepastoraat, het dovenpastoraat, en in verschillende vanuit kerken georganiseerde leeskringen. Op die manier kon worden nagegaan of het vastgestelde doeltekstniveau werkte om het beoogde doel te bereiken: het insluiten van nieuwe lezersgroepen.

Voor verdere informatie over de testgroepen, zie www.bijbelingewonetaal.nl.

Vanaf het begin stond vast dat de BGT een volwaardige vertaling zou moeten worden: een zelfstandige vertaling uit de bronteksten, gekenmerkt door een zorgvuldig gebruik van taal en stijl. Wél duidelijk maar niet 'uitleggerig' of versimpeld; in begrijpelijke, gewone taal, maar niet simplistisch of kinderachtig. Kortom, een vertaling die bruikbaar is voor iedereen die graag een duidelijke Bijbel leest. En die behoefte leeft bij veel mensen ongeacht leeftijd, opleidingsniveau, achtergrond of voorkennis.

Het moest dus een algemeen bruikbare vertaling worden, die nieuwe lezersgroepen wist in te sluiten. En die ambitie blijkt in de praktijk ook te worden waargemaakt. Er zijn inderdaad lezers die zeggen dankzij de BGT nu eindelijk zelf de Bijbel te kunnen lezen. En er zijn veel (ervaren) bijbellezers voor wie de directheid en toegankelijkheid van de BGT een sterke meerwaarde biedt.

De bruikbaarheid van de Bijbel in Gewone Taal

Sommige mensen associëren de BGT al snel met specifieke doelgroepen: jongeren, mensen die de Bijbel willen leren kennen, of mensen met een beperkt leesniveau in het Nederlands. Het is waar dat de BGT voor deze doelgroepen een zeer geschikte – waarschijnlijk de meest geschikte – vertaling is. De bruikbaarheid van de BGT gaat echter verder en overstijgt de tegenstelling tussen jong en oud, tussen bekend of onbekend met de Bijbel en tussen meer of minder ervaren lezers. We noemen hier vier aspecten van de bruikbaarheid van de BGT.

1. De BGT biedt begrijpelijkheid over de hele linie. Ook de moeilijke teksten uit de Bijbel zijn in deze vertaling begrijpelijk geworden. De BGT is daardoor niet alleen geschikt voor nieuwe lezers die kennis willen maken met de bijbelse verhalen, maar ook voor ervaren lezers die zich willen verdiepen in de moeilijke teksten.

De BGT lost niet alle moeilijkheden simpelweg op, maar helpt de lezer om grip te krijgen op moeilijke teksten. Dat maakt de BGT geschikt voor iedereen die het nut inziet van een bijbelvertaling die kiest voor begrijpelijkheid.

2. De BGT is bij uitstek geschikt om *samen* te lezen en te bespreken. In andere vertalingen vormt de taal soms een drempel voor het begrip maar ook voor het gesprek over de Bijbel. In de BGT staat de taal juist in dienst van de begrijpelijkheid. Iedereen kan de tekst begrijpen en erover meepraten. Als je iets met een ander wilt delen, moet je taal gebruiken die de ander insluit. Dat geldt ook voor de Bijbel: als je met elkaar, in welk verband dan ook, een tekst wilt delen, moet die voor alle betrokkenen begrijpelijk zijn.
3. Veel mensen lezen de Bijbel als een boek dat dicht op hun leven staat en dat hun iets te zeggen heeft. Daar past een vertaling bij waarin de taal geen obstakel is, maar een hulpmiddel. De taal moet dienen om de diepte en rijkdom van de tekst te kunnen ervaren. Juist in zijn eenvoud weet de BGT vaak de kern te treffen. Dat kan indringende leeservaringen opleveren, voor lezers van alle achtergronden.
De taal van de BGT roept bij veel lezers een sterke respons op. Veel lezers die de Bijbel lezen om 'er zelf iets mee te doen', ervaren de BGT als een bruikbare vertaling.
4. De BGT biedt een overzichtelijke tekst. Je kunt meteen vinden wat je zoekt, en je ziet meteen waar het over gaat. Dat maakt deze vertaling geschikt voor onmiddellijk gebruik in boekvorm en op het scherm. De manier waarop de tekst wordt gepresenteerd in deze vertaling sluit goed aan bij de wensen van een modern lezerspubliek.

De opdracht

De opdracht waarvoor het vertaalteam gesteld was, luidde als volgt: Maak een betrouwbare vertaling van de Bijbel, die een duidelijke, begrijpelijke tekst biedt in gewone taal, en die tegelijkertijd goed klinkt en voor iedereen prettig leesbaar is. De taal moet gewoon zijn, maar niet kinderachtig. Direct, maar niet versimpeld, de taal van vandaag, maar geen populaire taal of straattaal.

De vraag is dan natuurlijk: Kan dat? Is de opdracht zoals hier geformuleerd, uitvoerbaar? Kun je een *vertaling* van de Bijbel maken die aan deze eisen voldoet? Of anders gezegd: Kun je de Bijbel van begin tot eind aanbieden als een duidelijke tekst *in de vorm van een vertaling*?

Het korte antwoord op deze vragen is: de BGT levert het bewijs dat dit kan. Maar dat is niet genoeg. Om dat antwoord overtuigend te laten zijn, moeten we er dieper op in gaan. Dat doen we in de volgende paragraaf, die reflectie biedt op de BGT als vertaling.

2. Reflectie op de Bijbel in Gewone Taal als vertaling

Wat is vertalen?

Vertalen wordt vaak omschreven als ‘het overzetten van woorden van de ene taal naar de andere’, maar dat is een te simpele voorstelling van zaken. Vertalen is een handeling waarbij twee besluitvormingsprocessen spelen: (1) het lezen en interpreteren van de brontekst, en (2) het formuleren en vormen van de doelttekst. Het ene betreft het vaststellen van de betekenis van de brontekst, het andere gaat om het uitdrukken van de betekenis in de vorm van nieuwe tekst.

Zonder interpretatie is er geen tekstbegrip en kan er überhaupt niet vertaald worden. Een tekst is immers in de basis een verzameling tekens. Een competente lezer ziet daar een opeenvolging van woorden in met een bepaalde of mogelijke betekenis, die hij in hun tekstverband op een bepaalde manier opvat. In het geval van veel bijbelse teksten zijn alleen deskundige lezers, op grond van analyse en studie, in staat om de betekenis vast te stellen die met waarschijnlijkheid in de buurt komt van de ‘historische betekenis’. Dat is, datgene wat de tekst betekende voor de schrijver en zijn publiek. Vertalen begint dus altijd met tekstbegrip: jezelf een beeld vormen van de betekenis van een tekst door die te lezen en te interpreteren.

Daarna volgt de formulering in de eigen taal. Bij het vertalen vanuit de bijbelse talen naar het Nederlands zijn directe equivalenten maar beperkt voorhanden. De meeste woorden kun je niet één op één vertalen. In zulke gevallen moet de vertaler iets verschuiven: een andere woordsoort kiezen, een andere constructie, een andere focus, enzovoorts. Er zijn steeds talloze verschuivingen (in jargon: vertaaltransformaties) mogelijk. Een vertaler streeft altijd naar minimale verschuiving met maximaal effect.

Verhouding tussen brontekst en vertalingen

In het geval van de Bijbel is het niet zo eenvoudig om de brontekst te definiëren. De boeken van de Bijbel bestonden ooit als losse geschriften. Pas later groeiden ze uit tot verzamelingen, nog later tot een canon. In de eeuwen daarna werden er systemen van tekstindeling ontworpen – hoofdstuknummers en versnummers – die deel van de tekst zijn gaan uitmaken. En de verzameling van 66 canonieke bijbelboeken is feitelijk een product van het protestantisme.

De tekst is dus door de tijd heen aan verandering onderhevig geweest. Bovendien is de Bijbel voor de meeste lezers niet in de eerste plaats een tekst uit het verre verleden, maar een levende tekst, een tekst van henzelf. De functie die de tekst vervult, verandert door de eeuwen heen. De tekst is onderdeel van een doorgaande traditie die er ook steeds een nieuwe invulling aan geeft.

Vertalingen van de Bijbel geven gestalte aan dit veranderingsproces dat de tekst ondergaat. De vertalingen zijn te zien als nieuwe verschijningsvormen van de tekst. Al die verschijningsvormen hebben hun eigenheid, hun eigen karakter. Ze hebben een eigen vorm, een eigen stijl, een eigen dictie. Dat gold voor de Statenvertaling en dat geldt ook voor recente bijbelvertalingen.

Deze beschouwing leert ons twee dingen. Ten eerste, dat een vertaling nooit kan samenvallen met de oorspronkelijke tekst. Iedere vertaling is per definitie een project dat vorm geeft aan een *eigen* doelstelling. Anders geformuleerd: de rijkdom van de Bijbel kan nooit in zijn geheel in één vertaling worden uitgestald.

En het tweede dat we hieruit leren is, dat er niets mis is met nieuwe verschijningsvormen van de tekst. Zeker niet als die aansluiten bij behoeften en voorkeuren die leven onder de gebruikers.

Traduttore traditore?

Het veelgehoorde cliché ‘vertalen is verraden’ blijft steken aan de oppervlakte en raakt niet aan wat vertalen in wezen is. Natuurlijk is de perfecte vertaling een onmogelijkheid. Talen sluiten niet naadloos op elkaar aan, en taalgebruik legt geen wiskundige precisie aan de dag. Vertalen gaat gepaard met denkwerk, zoeken naar woorden, imperfectie én schitterende vondsten. Het ‘verraad’ waarvan daarbij sprake zou zijn, is hetzelfde ‘verraad’ als in alle taaluitingen in woord en op schrift. Evenmin als de perfecte vertaling, bestaat het perfecte gedicht, de perfect uitgedrukte gedachte, de exact verwoorde emotie. Zoeken naar woorden, imperfectie én voltreffers: het is wat al ons taalgebruik kenmerkt.

Het speelveld van het vertalen

De bijbelse bronteksten zijn geschreven in het Hebreeuws, het Aramees en het Grieks. Het betreft talen die in die vorm niet meer gesproken worden. De talen van de Bijbel hebben, zoals alle talen, hun eigen taalsysteem, conventies en uitingvormen. De teksten die in deze talen overgeleverd zijn, zijn bovendien geen geïsoleerde taaluitingen. Ze hebben hun eigen genrekenmerken en ze zijn onderdeel van hun culturele context. Die context verschilt natuurlijk sterk van die van onze tijd en cultuur.

Bij het vertalen hebben we aan de ene kant te maken met ‘de bron’: de brontaal, de brontekst en de broncultuur, en alle bijbehorende kenmerken en bijzonderheden. Aan de andere kant hebben we de doeltaal, de doelttekst en de doelcultuur. Het vertalen speelt zich af tussen deze twee domeinen. Het karakter van een vertaling wordt in sterke mate bepaald door de manier waarop de vertaling zich tot deze domeinen verhoudt. Vaak worden de twee uiterste posities voorgesteld als twee tegenpolen, ‘bron’ en ‘doel’. Een vertaling die zich helemaal richt op de eerste pool (de ‘bron’), probeert zoveel mogelijk elementen uit de brontekst te behouden en deze een zichtbare plaats te geven in de vertaling. De tekst blijft daardoor op afstand van de lezers van nu, als een soort vreemde eend in onze culturele bijt. Een vertaling die zich juist helemaal richt op de tweede pool (het ‘doel’) wil vooral een leesbare doelttekst bieden, geschikt als leestekst voor een modern publiek.

Daarmee wordt de tekst dicht bij de huidige lezers gebracht. Iedere vertaling bevindt zich ergens tussen deze twee polen.

Maar de manier waarop een vertaling zich verhoudt ten opzichte van ‘bron’ en ‘doel’, moet nog verder worden uitgesplitst. Verschillende niveaus spelen bij het vertalen een rol: het niveau van de taal, het niveau van stijl en literaire kenmerken, en het niveau van socio-culturele wereld. We illustreren dit aan de hand van De Nieuwe Bijbelvertaling. Wat de *taal* betreft, bevindt deze vertaling zich dicht bij het doeldomein. Het taalgebruik is hedendaags en natuurlijk Nederlands. Vergelijk bijvoorbeeld hoe de Statenvertaling in Genesis 1:4 een Hebreeuwse constructie in het Nederlands adopteert: ‘En God zag het licht, dat het goed was’, terwijl de NBV hier een gangbare Nederlandse constructie gebruikt: ‘God zag dat het licht goed was.’

Ten aanzien van de *stijl* en de *literaire kenmerken* van de brontekst bevindt de NBV zich juist veel dicht bij het brondomein. Een voorbeeld is de vertaling van de woorden *tachat ha-sjèmèsj* (‘onder de zon’) in Prediker, de kenmerkende manier waarop de auteur van Prediker verwijst naar zaken die op aarde plaatsvinden. In zowel de Statenvertaling als de NBV is de letterlijke formulering bewaard in de doelttekst: ‘onder de zon’.

En wat betreft het derde aspect, de culturele kenmerken in de tekst – kortweg: alles wat refereert aan de wereld van toen – volgt de NBV een uitgesproken keuze voor het brondomein. In de NBV is Pilatus ‘prefect’ – de officiële Romeinse aanduiding – en geen ‘stadhouder’, zoals in de Statenvertaling en in andere vertalingen. En de Griekse term *denarion* (een munteenheid) wordt in de NBV als ‘denarie’ weergegeven. De Statenvertaling koos voor ‘penning’, wat juist aansloot bij de doelcultuur, want ‘penningen’ waren toentertijd in omloop. Dat zou vergelijkbaar zijn met de keuze voor een vertaling met ‘euro’s’ nu.

Op de lijn tussen ‘bron’ en ‘doel’ kan een vertaling dus verschillende posities innemen met betrekking tot de aspecten taal, stijl en cultuur.

Wat is de conclusie uit het voorgaande? In de eerste plaats dat het veld waarop het vertalen zich afspeelt – tussen het brondomein en het doeldomein – groot is. Ten tweede dat vertalingen sterk verschillende posities kunnen innemen in dit veld. Er is geen absolute maatstaf die bepaalt welke positie een vertaling zou moeten innemen ten opzichte van beide domeinen. De ingenomen positie is een principiële keuze die aan een vertaling ten grondslag ligt en bepaalt in sterke mate het karakter van de vertaling.

Ten derde gaat het, zoals uitgelegd, niet om één positie op een lijn tussen twee polen, maar om verschillende principiële keuzes met betrekking tot de omgang met taal, stijl en cultuur.

Ten vierde: De kwaliteit van een vertaling hangt onder meer af van de mate waarin er is nagedacht over de ingenomen posities in dit wijde speelveld. Aan een *goede* vertaling ligt een aantal welbewust genomen principiële beslissingen

ten grondslag, die stroken met de doelstelling van de vertaling en die consequent ten uitvoer zijn gebracht. Dat wordt hieronder verder uitgewerkt.

Normen van goed vertalen

Op de vraag wat goed vertalen is, zijn door de eeuwen heen verschillende antwoorden gegeven. Ook vandaag de dag lopen de meningen sterk uiteen. Er is geen absolute maatstaf. Wel kunnen er drie globale normen worden benoemd die algemeen geaccepteerd zijn. Die drie normen gelden overigens niet alleen voor het vertalen van de Bijbel, maar voor alle literatuur. Ze laten zien hoe er binnen onze cultuur tegen vertalen wordt aangekeken.

We kunnen deze normen aanduiden met behulp van de drie trefwoorden *betrouwbaarheid*, *begrip* en *beleving*. De eerste norm – betrouwbaarheid – vereist dat een vertaling betrouwbaar moet zijn. Deze norm richt zich op de correspondentie tussen de brontekst en de doeltekst. Die laatste moet een eerlijke afspiegeling zijn van de eerste.

De tweede norm richt zich op het begrip van de brontekst. De vertaler vormt zich een begrip van de brontekst en biedt dat middels zijn/haar vertaling aan de lezer aan. Deze norm stelt dat de ‘cognitieve inhoud’ van de tekst in de vertaling tot zijn recht moet komen.

De derde norm richt zich op het ‘muzische’ aspect: de vertaling moet als tekst genoten en ervaren kunnen worden. Door vorm- en stijlbeheersing moet de vertaling een tekst bieden die leesbaar en genietbaar is, een tekst die iets oproept bij de lezer. Het gaat dan om de zogeheten emotionele respons van de lezer op de tekst.

Beeldend gesproken kun je zeggen dat de drie normen betrouwbaarheid, begrip en beleving respectievelijk de *letter*, de *geest* en de *ziel* van een tekst tot hun recht willen laten komen. Een goede vertaling honoreert alle drie. Zonder de eerste norm zou de doeltekst geen vertaling zijn, maar een nieuwe, op zichzelf staande tekst. Zonder de tweede norm valt de tekst uiteen in een serie losse frasen. En zonder de derde norm ontbreekt de beleving – de lezerservaring – waar het allemaal om begonnen is.

Deze drie normen spelen dus altijd een rol bij het vertalen. Maar wat nu volgt is essentieel: het gaat om algemene normen die in de praktijk zeer verschillend kunnen worden ingevuld.

Wat de één een betrouwbare weergave vindt, vindt de ander juist te letterlijk en daarmee een vervorming van wat de tekst zegt. Wat de één te vrij vindt, treft volgens een ander de kern. En verder, een vertaling die vanuit het tekstbegrip van de vertaler zijn vorm heeft gekregen, leidt niet automatisch ook tot hetzelfde tekstbegrip bij de lezer. En tot slot: of een tekst ‘genietbaar’ is voor de lezer, en ‘iets oproept’, hangt af van smaak, voorkeur en gewenning.

We kunnen dus wel globale normen aanwijzen, maar er is geen algemeen geldende maatstaf voor goed vertalen.

‘Gymnasiumvertaling’

Soms nemen mensen het type vertaling tot norm dat ze maakten op de middelbare school, bij Grieks en Latijn of bij een van de moderne vreemde talen. Zo was bij de invoering van de NBV de reactie te horen: ‘Als ik dit had ingeleverd bij mijn leraar, dan had ik zeker geen voldoende gekregen.’ De uiteenzetting over de drie algemene normen voor goed vertalen laat zien waar deze gedachte mank gaat. Bij een schoolvertaling staat ‘de letter’ centraal. Je moet laten zien dat je de woorden kent en de grammaticale structuren doorziet. De tweede norm speelt hooguit een bijrol: uit je vertaling moet tekstbegrip op grammaticaal niveau blijken. De derde norm, die van beleving, speelt überhaupt geen rol.

Het is niet zo zinvol om een dergelijk type vertaling – bedoeld om te laten zien aan de leraar dat je vordert in het leren van de taal – als ijkpunt te nemen voor vertalingen die bedoeld zijn om uitgegeven, gelezen en genoten te worden door grote groepen lezers.

Invulling van de algemene normen

Het karakter van een vertaling hangt voor een groot deel af van de precieze invulling van de drie algemene normen betrouwbaarheid, begrip en beleving. De meeste (bijbel)vertalingen respecteren op hun eigen wijze alle drie de normen in sterke mate. Pas bij conflicterende belangen komt aan het licht welke norm prevaleert. In zulke gevallen worden de normen tegen elkaar afgewogen, zoals rechters conflicterende grondrechten tegen elkaar afwegen. Wat krijgt de voorrang in de overdracht aan de lezer? De letter, de geest of de ziel van de tekst?

Vertalingen gaan uiteenlopende wegen. Bij de Statenvertaling staat ‘de letter’ voorop. De Statenvertaling vult de norm van betrouwbaarheid in als behoud van formele brontekstkenmerken. Woordvormen, taaleigen, grammaticale constructies van de bijbelse talen worden geregeld in het Nederlands overgenomen. De ‘geest’ – het begrip van de tekst – komt veelal aan bod in de kanttekeningen. Daar staat wat een uitdrukking of een vorm van bijbels taaleigen in feite betekent.

In moderne vertalingen zoals de GNB en de NBV is het precies andersom. Ook hier geldt de norm van betrouwbaarheid. Er wordt steeds gezocht naar formuleringen in het Nederlands die ‘de letter’ van de brontekst rechtdoen. Ook hier wordt de norm van betrouwbaarheid op een bepaalde manier ingevuld, nu met behulp van een moderne kijk op taal, die oog heeft voor het eigene van talen. Bij botsende belangen prevaleert meestal het tekstbegrip. Zo zijn er allerlei gevallen waarin de NBV een tekst biedt die daadwerkelijk iets betekent op plaatsen waarbij in een verklarende voetnoot staat ‘betekenis van het Hebreeuws is hier onzeker.’ Met behulp van handschriften, oude vertalingen en de uitlegtraditie is men in zulke gevallen toch gekomen tot een betekenisvolle tekst.

Vertalingen zoals de GNB en de NBV vatten het vertalen op als een communicatieve handeling. Ze willen aan de lezer de betekenis overdragen die in de brontekst besloten ligt.

Uitgangspunten en doelstelling

De conclusie die we uit deze paragraaf mogen trekken, is dat een vertaling nooit *de* spiegel van de brontekst kan zijn, maar altijd een bepaalde, eigen afspiegeling van de brontekst is. Elke vertaling heeft haar specifieke uitgangspunten die leiden tot een bepaalde vertaalaanpak. De gedachte dat de brontekst bepaalt hoe een vertaling eruitziet, is te simpel. Het ligt anders: De uitgangspunten van een vertaling bepalen op welke manier de vertaling een afspiegeling vormt van het origineel. Die uitgangspunten hangen samen met het doel van de vertaling, oftewel de functie die een vertaling moet gaan vervullen. Dit wordt in de vertaaltheorie aangeduid met de term *skopos* (doel of oogmerk).

Om wat voor uitgangspunten gaat het? In de eerste plaats de vraag welke posities de vertaling inneemt ten aanzien van de domeinen van 'bron' en 'doel'. Die keuze is bepalend voor de manier waarop tegenstellingen tussen bron en doel – op het niveau van taal, tekst en cultuur – zullen worden behandeld in de vertaling. De uitgangspunten bepalen wat voor *type* vertaling het zal worden, hoe de drie algemene normen worden ingevuld, en hoe ze tegen elkaar afgewogen zullen worden.

Een typering van de uitgangspunten en het karakter of profiel van een vertaling wordt in de vertaaltheorie 'de initiële norm' genoemd. De initiële norm is het basale uitgangspunt van een vertaling, die sturend is voor de werkwijze van de vertaler en bepalend voor de aard van de vertaling.

3. Het karakter van de Bijbel in Gewone Taal

Initiële norm

De BGT is geen afgeleide versie van een bestaande vertaling, maar een zelfstandige vertaling uit de bronteksten. De afzonderlijke vertaalkeuzes zijn dus telkens terug te voeren op de Hebreeuwse, Aramese en Griekse bronteksten. Maar het doel dat met de vertaling wordt nagestreefd, is bepalend voor de manier waarop de brontekstelementen hun plaats in de vertaling gekregen hebben.

Wat is het doel dat met de BGT wordt nagestreefd en welke initiële norm vloeit daaruit voort? De BGT moet functioneren als een tekst die voor iedereen direct leesbaar en begrijpelijk is.

Om dat doel te realiseren is een initiële norm gekozen die gericht is op de doeltekst. De *doeltekst* moet als zelfstandige tekst kunnen functioneren en de ontvangers moeten die tekst meteen kunnen begrijpen en gebruiken. De BGT is dus een sterk doelgeoriënteerde vertaling. Wat betreft taal, stijl, tekst- en genrekenmerken staat de BGT sterk aan de doelkant. De criteria die gelden voor de BGT *als tekst in het Nederlands* – gebruik van gewone taal, heldere

zinnen, samenhangende teksteenheden – zijn bepalend. Voor een aantal zaken uit de cultuur van toen, geldt dezelfde aanpak. Zo worden afstanden, maten en gewichten omgezet in voor ons gebruikelijke eenheden, zoals kilometers, liters en kilo's. Andere elementen uit de wereld van toen blijven gehandhaafd in de BGT, maar op zo'n manier dat de lezer er beter vat op krijgt (zie hiervoor hoofdstuk 4).

De initiële norm voor de BGT is te vatten in één woord: *begrijpelijkheid*. Dat is het uitgangspunt bij alle te nemen vertaalbeslissingen. De eis van begrijpelijkheid kan worden geobjectiveerd door die te richten op twee factoren: (1) het *taalgebruik* en (2) de *samenhang van de tekst*. Dit betekent, kortweg, dat deze vertaling gebruikmaakt van gewone taal en zorg draagt voor een duidelijke en begrijpelijke tekst.

De initiële norm en de drie algemene normen

De initiële norm van de BGT, de eis van begrijpelijkheid, stelt het *begrip* van de tekst voorop. Daarbij wordt begrip zó opgevat dat de vertaling niet alleen vanuit tekstbegrip gevormd wordt, maar dat deze bovendien de gewone lezer in staat moet stellen om de tekst direct te begrijpen.

Het vooropstellen van het begrip – ingevuld als 'direct te begrijpen voor de lezer' – betekent niet dat de twee andere algemene normen, betrouwbaarheid en beleving, minder gerespecteerd worden. Integendeel, de vertalers hebben er alles aan gedaan om ook die normen ten volle te honoreren binnen de gestelde kaders. Laten we eerst kijken naar de norm van betrouwbaarheid. Als gevolg van de initiële keuze voor begrijpelijkheid worden in de BGT veel meer en ook meer vergaande 'verschuivingen' (in jargon: vertaaltransformaties) toegepast dan in andere vertalingen. Die verschuivingen zijn nodig om aan de eis van begrijpelijkheid te voldoen. Maar de uiteindelijke formulering is altijd resultaat van het streven om binnen de gegeven kaders een maximale correspondentie met de brontekst te bewaren. En ook de vergaande vertaaltransformaties kunnen vanuit de brontekst verantwoord worden.

Ook de norm van beleving is door de vertalers ten volle gerespecteerd binnen de gestelde kaders. Natuurlijk zijn de taalmiddelen sterk gelimiteerd. Daar staat echter tegenover dat juist in gewone taal dingen heel sterk verwoord kunnen worden. Bovendien is het voor veel mensen vertrouwde taal, de taal die ze zelf ook gebruiken als ze iets vertellen of iets onder woorden brengen. Dat maakt dat deze vertaling bij veel lezers een sterke respons teweeg brengt.

Deze uitgangspunten bepalen het karakter van de BGT. Het is net als andere bijbelvertalingen een tekst met een eigen stijl, een eigen dictie en een eigen kracht.

Een voorbeeld: Psalm 36:10

*want bij u is de bron van het leven,
door úw licht zien wij licht. (NBV)*

*Daar, bij u, is de bron van leven,
in uw licht leven wij. (GNB)*

*Want bij U is de bron van het leven;
In Uw licht zien wij het licht. (HSV)*

*Van u komt het leven,
van u komt het licht. (BGT)*

In één oogopslag zie je hoe de BGT het aanpakt. De elementen uit de bron-tekst worden verwerkt op een manier die voldoet aan de eis van begrijpelijkheid. En ook in zijn eenvoud blijft het een poëtische en krachtige tekst.

Vertaalaanpak

Uit de uitgangspunten van de BGT vloeien allerlei richtlijnen voort voor het maken van vertaalkeuzes. Je zou dat de *vertaalregels* van de BGT kunnen noemen. En het geheel van uitgangspunten en de daaruit voortvloeiende vertaalregels kunnen we de vertaalmethodiek of de vertaalaanpak van de BGT noemen.

De vertaalregels hebben betrekking op uiteenlopende zaken: woordgebruik, zinsbouw, omgang met verwijzingen, tekstopbouw en tekstindeling. De vertaalregels reguleren de inzet van vertaaltransformaties – zoals generaliseren, expliciteren en impliciteren – en de omgang met metaforen en andere vormen van beeldend taalgebruik. Maar er zijn ook vertaalregels die betrekking hebben op het weergeven van maten en gewichten, het gebruik van aanspreekvormen, de schrijfwijze van getallen en de interpunctie.

In dit boek staat de vertaalaanpak van de BGT centraal. We zullen die vertaalaanpak in de volgende hoofdstukken in vijf stappen thematisch uiteenzetten. Daarbij grijpen we steeds terug op de uitgangspunten van de BGT, we bespreken per hoofdstuk de relevante vertaalregels, en we laten aan de hand van vertaalvoorbeelden zien hoe die regels in de praktijk uitwerken.

Uitvoering

De vertaling is gemaakt door een formatie van twaalf vertalers – vijf oudtestamentici, drie nieuwtestamentici en vier neerlandici – in een periode van ruim zeven jaar. Het werk werd opgestart in 2006 en afgerond in 2014. De vertaalformatie werd niet steeds door exact dezelfde personen bezet. In totaal hebben er zestien vertalers kortere of langere tijd meegewerkt. De vertalers zijn thuis in de

bijbelse talen of zijn expert in het Nederlands, met name op het terrein van gewone taal.

De vertalers werkten altijd in een tweetal, bestaande uit een kenner van de bijbelse talen en een neerlandicus.

Vertaling uit de bronteksten

De BGT is een vertaling uit de Hebreeuwse, Aramese en Griekse bronteksten. De vertalers hebben zich gebaseerd op de wetenschappelijke uitgaven van de bijbelse bronteksten:

- De basistekst van het Oude Testament is de uitgave van de Hebreeuwse Masoretische tekst in de editie van de *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Voor een aantal bijbelboeken is de nieuwe teksteditie van de *Biblia Hebraica Quinta* beschikbaar. Voor zover beschikbaar is die gebruikt.
- De basistekst van het Nieuwe Testament is de wetenschappelijke uitgave van de Griekse tekst, die bekend staat als de Nestle-Aland tekst. Aanvankelijk was dit de 27^e editie. In de loop van het vertaalproject kwam de 28^e editie beschikbaar en deze is als basistekst voor het Nieuwe Testament gevolgd.

Voor inzicht in het werken met de bronteksten, zie:

- Mirjam van der Vorm-Croughs, 'Ezechiëls visioen van de nieuwe tempel. En de invloed van de Septuaginta op de Bijbel in Gewone Taal'.
- Stefan van Dijk, 'Jullie weten dat Jezus het volk van Israël heeft gered uit Egypte. De consequenties van een nieuwe editie van het Novum Testamentum Graece voor de Bijbel in Gewone Taal'.

Deze artikelen staan genoemd in de literatuurlijst.

Het werk aan de BGT vroeg om deskundigheid op drie essentiële werkvelden. Ten eerste de beheersing van de exegese. Een noodzakelijke voorwaarde voor het slagen van deze vertaling was dat de vertalers een goed begrip hadden van de tekst. Dat betekent niet een eigen mening over de tekst, maar kennis van zaken ten aanzien van de betekenis ervan. In de tweede plaats vroeg het werk om beheersing van de vertaalmiddelen: een adequaat gebruik van vertaaltransformaties, zodat het doel – een begrijpelijke tekst – op een goede manier wordt verwezenlijkt. Alles draait hier om proportionaliteit: subtiel oplossen wat subtiel kan, geen onnodige verschuivingen doorvoeren, en ook de ingrijpende transformaties op een beheerste manier uitvoeren. Ten derde, vroeg het vertaalwerk om de beheersing van het Nederlands. De taalmiddelen waren uiterst beperkt. En toch moest de ambitie waargemaakt worden om een tekst te produceren die niet simpel, saai of vlak is, maar een tekst die *leeft* en iets *doet* met de lezer.

En behalve de deskundigheid van de vertalers was er overleg, samenwerking en sturing nodig. De vertaalaanpak moest systematisch worden uitgewerkt. Een set van vertaalregels die het hele werkterrein omspannen moest worden uitgedacht, uitgewerkt, verfijnd en consequent doorgevoerd. Alleen op deze manier was het mogelijk om te komen tot een volwaardige, eerlijke vertaling van de Bijbel, die van begin tot eind begrijpelijk is, én die de lezer aanspreekt.

Naast vertalers hebben er ook anderen meegewerkt aan de Bijbel in Gewone Taal. Enkele interne meelezers hebben alle teksten meegelezen en gecontroleerd op correctheid van het Nederlands, een Vlaamse meelezer heeft de tekst gecontroleerd op 'Hollandismen' waar Vlaamse lezers over zouden kunnen struikelen. Daarnaast zijn alle teksten meegelezen door de Stichting Makkelijk Lezen. De medewerkers van deze stichting zijn deskundig op het terrein van het Nederlands en gespecialiseerd in het beoordelen van teksten op begrijpelijkheid. Zij hebben voortdurend aangegeven welke moeilijkheden er nog in de teksten zaten en hoe die eventueel opgelost zouden kunnen worden.

Sommige bijbelboeken zijn door vakinhoudelijke experts – op het terrein van het Nederlands of in de exegese – meegelezen en van commentaar voorzien.

Tot slot werd er gedurende het project een aantal maal een leesronde georganiseerd, waarbij proefteksten uit de BGT werden gelezen op scholen (in het godsdienstonderwijs), in het justitie- en dovenpastoraat, en in leesgroepen vanuit kerken. Deze leesronden gaven inzicht in de vraag of de teksten aan hun doel beantwoordden, en leverden input om de aanpak steeds te verfijnen.

De vertaling heeft een aantal fases doorlopen, die in deze volgorde moesten plaatsvinden:

1. De exegeet maakt een eerste versie en schrijft daarbij een toelichting. Deze eerste versie voldoet al zoveel mogelijk aan de uitgangspunten van de BGT.
2. De neerlandicus geeft aan wat er anders en beter moet, en doet voorstellen.
3. Het tweetal maakt samen een eerste versie en stuurt die, inclusief een toelichting, aan de reviewers.
4. De reviewers, een exegeet en een neerlandicus, beoordelen beiden, los van elkaar, de 'eerste versie'; geven aan wat er anders en beter moet en doen vertaalvoorstellen.
5. Het eerste tweetal verwerkt het commentaar en de suggesties van de reviewers en maakt een verbeterde versie. Deze tweede versie moet de goedkeuring krijgen van de reviewers, en vormt het resultaat van de inbreng van vier vertalers.
6. De tweede versie wordt meegelezen door de interne meelezers en door de Stichting Makkelijk Lezen. Daarnaast worden sommige teksten nog aan externe experts voorgelegd, sommige passages worden gepubliceerd in het vertaaltijdschrift *Met Andere Woorden* of in workshops gepresenteerd. Tijdens het project worden een aantal keer teksten voorgelegd aan testgroe-

pen. De binnengekomen opmerkingen en suggesties worden door het eerste vertaaltweetal overwogen en verwerkt. Het resultaat, versie 3, wordt nogmaals aan de twee reviewers voorgelegd.

7. Alle teksten worden in een laatste fase doorlopen op consistentie en op juiste toepassing van de vertaalregels. Via de coördinatoren gaat de tekst als 'eindtekst', versie 4, door naar het eindredactieteam. De drie coördinatoren, voor Oude Testament, Nieuwe Testament en Neerlandistiek, dragen zorg voor de 'eenheid' binnen de vertaling.
8. Het eindredactieteam, een tweetal met zowel exegetische als neerlandistische expertise, neemt in één jaar alle teksten minutieus door op taal, stijl, begrijpelijkheid en consistentie. Alle gesignaleerde problemen en voorgestelde wijzigingen worden in overleg met de coördinatoren opgelost en doorgevoerd.
9. De eindtekst wordt aangeleverd bij de uitgever, en er wordt een zetproef gemaakt.
10. De zetproef van de complete Bijbel wordt nauwkeurig gecontroleerd door het eindredactieteam en op fouten gecorrigeerd.

Artikelenserie in *Met Andere Woorden*

Gedurende het vertaalproject hebben de vertalers over hun werk aan de BGT geschreven in *Met Andere Woorden*, het tijdschrift over bijbelvertalen van het NBG. Deze serie van vijftintig artikelen over de BGT geeft inzicht in het vertaalwerk en in de gemaakte keuzes. In veel van deze artikelen staan individuele vertaalvoorbeelden centraal. De bespreking van die voorbeelden laat goed zien dat de vertaalbeslissingen van de BGT gebaseerd zijn op grondige studie en kennis van zaken.

Dit boek biedt een overzicht van de hele vertaalaanpak en gaat daarom minder diep in op individuele vertaalkeuzes. Voor verdere verdieping bieden de artikelen in *Met Andere Woorden* uitstekend materiaal.

De literatuurlijst achterin dit boek geeft een overzicht van de artikelenserie. De betreffende nummers van *Met Andere Woorden* zijn beschikbaar op www.bijbelgenootschap.nl.

BGT, met dank aan de NBV

In dit boek zal de BGT vaak worden vergeleken met de NBV. We gebruiken de NBV als belangrijkste referentievertalings. Juist door te laten zien op welke punten de BGT heel anders is, kunnen we duidelijk maken wat deze vertaling toevoegt.

De kwaliteit van de NBV als moderne standaardvertaling, waarin de rijkdom van de taal wordt ingezet tot eer van de tekst, staat buiten kijf. In de afgelopen tien

jaar heeft de NBV een prominente positie gekregen in kerk en cultuur. In de luwte van de NBV kon de afgelopen jaren gewerkt worden aan de BGT. En ook al is de BGT gemaakt als een zelfstandige vertaling uit de bronteksten, er is volop gebruikgemaakt van alle materialen, studies, discussies, inzichten en deskundigheid van het NBV-project. In deze opzichten heeft de BGT dus veel te danken aan de NBV.

De vergelijking van de BGT met de NBV in dit boek is dan ook niet te zien als kritiek op de NBV. De vergelijking dient om het eigen karakter van de BGT naar voren te laten komen. Soms wordt de vraag gesteld: 'Waarom hebben jullie niet veel eerder zo'n toegankelijke vertaling gemaakt?' Of: 'Waarom is die eis van begrijpelijkheid niet meegenomen in het NBV-project?' Dit boek maakt duidelijk dat zulke vragen geen recht doen aan de complexiteit van het vertalen. Je kunt de eis van begrijpelijkheid niet even 'meenemen' in een vertaalproject. Het vereist een eigen opzet, een eigen aanpak en uitwerking. Het is een waagstuk dat zorgvuldig moet worden voorbereid; de uitvoering ervan vraagt om deskundigheid, durf en overtuiging. Er moeten vergaande vertaalstappen gezet worden om de vertaling aan het gestelde doel te laten beantwoorden. Dit boek wil duidelijk maken dat je elke vertaling op zijn eigen kwaliteiten moet beoordelen.

Vergelijkbare vertalingen in het buitenland

Er zijn in het buitenland enkele vertalingen die in dezelfde lijn liggen als de BGT:

- *Contemporary English Version* (1991/1995; herzien in 2006) – een eenvoudige vertaling gemaakt door het Amerikaans Bijbelgenootschap.
- *Parole de Vie* (2000) – een Franse vertaling, gemaakt door het Frans Bijbelgenootschap, vooral bedoeld voor mensen met Frans als tweede taal.
- *Bybel vir almal* (2007) – een vertaling in makkelijk leesbaar Afrikaans, gemaakt door het Zuid-Afrikaans Bijbelgenootschap.

De BGT heeft zijn voordeel gedaan met deze vertalingen, en geleerd van hun vertaalaanpak. Tegelijk geldt dat de BGT vergeleken met deze voorlopers het streven naar een begrijpelijke tekst systematischer aanpakt en consistent is in de uitvoering ervan. Het ligt daarom in de rede dat de aanpak van de BGT ook zelf weer als voorbeeld kan dienen voor gelijksoortige vertaalprojecten in het buitenland.

Wat biedt de BGT

De BGT is een vertaling met een heel eigen karakter. Iedere vertaling is gebaseerd op exegese, maar in de BGT liggen de exegetische keuzes om zo te zeggen open en bloot. De eis van duidelijkheid vroeg om duidelijke keuzes en opval-

lende vertaaltransformaties. Sommige vertaalbeslissingen zullen zeker tot discussie leiden, maar dat is alleen maar goed.

Het vertaaldebat wordt dikwijls gevoerd in termen van ‘goed’ en ‘fout’. Hoewel iedere vertaling – zoals ieder menselijk product – fouten kan bevatten, is deze tegenstelling niet de meest geschikte invalshoek voor de discussie. Dit hoofdstuk laat immers zien dat vertalen vaak geen bezigheid is in termen van goed of fout, maar bestaat uit het zoeken naar de beste formulering binnen de gestelde kaders. Het is daarom zinvoller om vertalen te bespreken en te beoordelen in termen van winst en verlies.

De BGT geeft op een eigen, karakteristieke manier een belichting van de brontekst. Die belichting voegt iets wezenlijks toe ten opzichte van reeds beschikbare vertalingen. En de grote winst van deze vertaling is de begrijpelijkheid van de bijbelse teksten voor een zeer breed lezerspubliek, dat bovendien ook nieuwe groepen insluit. Dat er voor die duidelijkheid een prijs wordt betaald, is helder. Nuances, talige rijkdom, beeldtaal, dierbare termen en bijbels taaleigen: er gaat in diverse opzichten zeker het één en ander verloren in de BGT. Maar dat weegt niet op tegen de winst. Als met de komst van de BGT alle andere vertalingen zouden verdwijnen, dan zou er daadwerkelijk iets verloren gaan. Maar de situatie is, dat er *naast* al die andere bijbelvertalingen nu *ook* een vertaling is waarin de Bijbel direct begrijpelijk is.

De waarde van de BGT ligt niet alleen in de begrijpelijkheid. Veel lezers ervaren de BGT als een vertaling die de Bijbel dichtbij brengt. Dat betekent dat de BGT, net als andere vertalingen, eraan bijdraagt dat de rijkdom van de Bijbel daadwerkelijk ervaren kan worden.

Verrassingen

Een nieuwe vertaling biedt ook weer nieuwe inzichten, nieuwe vondsten en nieuwe begrippen. Dat is eveneens het geval bij de BGT. Niet alleen zal de lezer herhaaldelijk verrast worden door het taalgebruik, ook zal hij of zij zich soms verbaasd afvragen ‘is dát wat er staat in de tekst?’

Om de nieuwsgierigheid van de lezer aan te wakkeren, noemen we hier enkele bijzonderheden uit de BGT. In de BGT worden er in Psalm 137:9 geen kinderen op de rotsen verpletterd. In de BGT vindt Job troost voor zijn moeilijke leven (Job 42:1-6). Baruch wordt hier niet beschuldigd van eigengewin (Jeremia 45:5), en haten is lang niet altijd haten. En, misschien wel voor het eerst in de geschiedenis, zegt Paulus sorry (2 Korintiërs 11:21).

Wat biedt dit boek

Dit boek geeft een uitwerking van de vertaalaanpak van de BGT. Het begint met twee hoofdstukken die laten zien waar de BGT als doeltekst aan wil voldoen. Hoofdstuk 2 richt zich daarbij op het niveau van de zin, en beschrijft de richtlijnen voor het gebruik van gewone taal. Hoofdstuk 3 richt zich op het niveau van de teksteenheid (de perikoop), en beschrijft de richtlijnen voor

begrijpelijkheid van de tekst. Daarna volgen drie hoofdstukken die uiteenzetten hoe in de BGT de vertaalstappen zijn gezet. Eerst zien we in hoofdstuk 4 op welke manieren transformaties als explicitering, implicitering, generalisatie en harmonisatie zijn toegepast. Daarna bespreekt hoofdstuk 5 de omgang van de BGT met traditionele begrippen. Tot slot zet hoofdstuk 6 uiteen hoe de BGT te werk gaat bij de weergave van beeldspraak in de Bijbel.

Het afsluitende hoofdstuk van dit boek maakt de balans op.